Bakay Kornél

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET FŐ KÉRDÉSEI – RÉGÉSZ SZEMMEL

Öt évtizedes régészeti működésemnek több mint fele idejében lényegében elpártoltam a magyar őstörténet vizsgálatától, holott annak idején, László Gyula professzor iskolájának tagjaként, erre voltam kiválasztva, s egy kicsit kiképezve. A magyar történettudomány hivatalos álláspontját annak idején, fiatal koromban eszembe sem jutott megkérdőjelezni, netán kétségbe vonni. Honfoglalás- és államalapítás-kori temetők aprólékos feltárásával bíbelődtem, majd néhány avar temetőben is ásatásokat végezhettem. Éppen benőtt a fejem lágya, amikor az 1970-es években megkezdődött László Gyula professzor úr „kettős honfoglalás" elmélete ellen az össztűz. Habár – úgy érzem – jelentős megfigyeléseket sikerült tennem az avar-kor időrendjére vonatkozóan 1973-ban, a régészet hagyományos és nemzetközi alaptételét, hogy tudniillik a tárgyak (leletek) népet (etnikumot) jelentenek, valamint, hogy a hasonló (analóg) leletek népmozgásokat bizonyítanak, vakon elfogadtam, és magam is beálltam a „kettős honfoglalás" bírálói közé 1978-ban. Szakmailag és emberileg is elégtételnek érzem az élettől, hogy később, 1990 után, felfedhettem tévedésemet és megkövethettem mesteremet, László Gyulát.

A *Feltárul a múlt?* című könyvem megjelenése után, 1989-ben döbbentem rá arra, hogy sem a jelenkor, sem a középkor meg nem érthető ősmúltunk (őstörténetünk) tisztázása nélkül. Ekkor úgy döntöttem, hogy erőm és képességeim szerint a kezdetekhez kell visszatérni és onnan elindulni, mégpedig az eredeti műveket tanulmányozva. Azaz megvizsgálni nemzeti történetírásunk születési idejét, a 18. századot, amikor még nem volt semmiféle *ellentmondás* a nemzeti *hagyományok*, s éppen a 18. században egyre-másra közzétett nemzeti *krónikáink* és a *történetírás* között! Otrokócsi Fóris Ferenctől, Bél Mátyástól, a már magyarul író (!) Bod Péteren át Pray Györgyig vettem sorba őket, majd Katona István, Horvát István, Fejér György, Kállay Ferenc, Wenczel Gusztáv következett. A törés, a meghasonlás azonban még a 18. század végén bekövetkezett, amikor a külföldi (elsősorban német) történetírók kihirdették a magyar és a finn-féle (később: finnugor) nyelvek rokonságát, s ezzel nemzeti történetírásunk *szülőanyját* idegen *apával* termékenyítették meg. És a 19. század történetírói küzdelmeit végigkövetve egyre világosabbá vált előttem, hogy őstörténetünknek is megvan a maga *Trianonja*, amely csaknem egy évszázaddal megelőzte Magyarország Trianonját.

Mit jelent ez? Azt, hogy elvettek tőlünk *valamit*, ami minden nemzet (nép) életében fontos, sőt alapvető, s ezt a tudomány fennkölt talárja mögé rejtőzködve tették. Horváth Endre a *Tudományos gyűjtemény* 1823. évi 2. számában írta: „Látom én mi bujkál a harasztban. Egyenesen az,

hogy dicső, nemes származásunkat velünk elfelejtessék s azután kisebbítésünkben fokról-fokra szabadabban ugrándozhassanak […], hogy előbb zavarossá, azután kétségessé, végre semmivé tegyék [múltunkat] s a Magyart a magokban fennálló nemzetek sorából kitudják." (55. o.)

Az 1848/49-es szabadságharc vérbefojtása után még sokkal fontosabb lett önazonosságunk óvása, mivel „alig van nemzet, melynek becsületes nevére több szennyet igyekeztek volna némely ellenszenvűek ragasztani, mint a magyarra" (Jászay Pál: A magyar nemzet napjai. *Új Magyar Múzeum*, 1852. 2. sz. 787. o.). Az *Árpádkori új okmánytár*ról 1851-ben papírra vetett sorait halhatatlan történettudósunk, Wenczel Gusztáv *ma* is írhatta volna: „A tudományok körében vannak kérdések, melyek tisztába hozatása egyszersmind a társadalmi lét tekintetében is lehet oly érdekes, sőt oly sürgetős, hogy eltekintve egyesek tudományos gyönyörködésétől, szükséges föltételnek látszik lenni, mikép egész nemzetek az emberiség nagy családjában és más nemzetek irányában állásukat megismerjék, s ahhoz képest magokat viselhessék. Ilyen reánk, magyarokra nézve nemzetünk eredete. Hatása e kérdésnek sokkal tovább terjed, mint fogalmazása első pillanatra mutatni látszik: Következményei pedig, főként ma, midőn a germán, a román és szláv származású népek őstörténetükből merített indokoknál fogva általában s névszerint nemzetünk és nemzetiségünk felett különös előnyöket igényelnek, oly fontosak, hogy practikus értelemben is annak minél tökéletesebb megoldása napról-napra jelentékenyebbé válik. Nem arról van tehát szó, hogy kívánja-é, szép időtöltésnek tartja-é, érdekes tárgynak nézi-é, stb. ezt a kérdést valaki. A dolog természetében fekszik, hogy minden, ki magát való magyarnak érzi, általa érdekelve van! Azon kívül, tekintve a kérdés megdöntésének komoly következményeit, nemzetünk és nemzetiségünk szent ügye szükségessé is teszi, hogy tudósaink […] tisztába hozását minden módon és egész erővel elősegíteni igyekezzenek, s hogy a magyar nagyobb közönség is azoknak ügyekezeteit éber figyelemmel és részvéttel, tehát szívvel és lélekkel kísérje és pártolja." (Wenczel Gusztáv: Eszmetöredékek a magyarok eredetéről. *Új magyar múzeum*, 1851. 6. sz. 305–306. o.)

S itt most hadd tegyek egy kis kitérőt. Miután kéziratos nagyobb munkámból megjelent (sajna, nem történettudományi szaklapokban) egy úgynevezett mintafejezet – Hogyan lettünk finnugorok? *Hunnia* 1993. 44–45. sz. – illetve egy ifjúságnak szánt kis könyvecske, nem kevesen gúnyoltak, hogy *őskövületekkel* hozakodom elő, amelyek nemcsak korszerűtlenek, hanem tévesek is.

Legyen szabad megemlítenem, hogy a nemrégiben elhunyt Berta Árpád tanár egyik munkájának alapötlete a magyar nemzetségnevek jelentései tekintetében Dankovszky Gergelytől származik 1825-ből, amelyet 1851-ben Jerney János továbbfejlesztett. Íme:

	Dankovszky	Jerney	Berta	X
Kabar	–	–	–	kóbor
Nyék	neki (megy)	nyaka	széle	–
Megyer	megere: mell-erő	mell-erő	–	magy-er, mansi
Kürt	kürtöl/kürttel	kürt	mellső	–
Gyarmat	jármat?/jár!	gyomra	hát mögötti	–
Tarján	tábor sz-őrt áll?	tartja	alkirály/kovács	–
Jenő	jó nyak	könyök	oldalsó	korom
Kér (Kara)	kar	kar-ja	hátsó	fekete
Keszi (Kaza)	kézi	keze	töredék	–
Szavarti	Húnzavar=mejj-erő	–	jobboldali (jobb szárny) árti: mögötti	–

Dankovszky Gergely: *Hungariæ Gentis avitum Cognomen, Origo genuina, sedesesque priscæ – ducentibus Græcis Scriptoribus coævis detectæ* (A magyar nemzet ősi neve, tulajdoni eredete és hajdani lakhelye…) Pozsony, 1825. Ismertetései: Y.: A hazai literatúra. *Tudományos Gyűjtemény*, 1825. 9. sz. 97–121. o. Jerney János: *Keleti utazása a magyarok ősi helyeinek kinyomozása végett*. 1. köt. Pest, 1851, 80–88. o. Szabó Károly: A hét magyar nemzetségről. *Új Magyar Múzeum*, 1852. 2. sz. 827–852. o.

Szabó Károly szerint: „A [törzs-] nemzetségneveket már Dankovszky igen avatatlanul fejtegetvén és nagyon elferdítve magyarázván, azok állítólagos értelméből azt erőszakolta kimutatni, hogy ezen nemzetségek a magyar hadseregbeni foglalkozásoktól és rendeltetésüktől nyerték nevezetöket. Jerney még tovább menvén […] a kürt alakban táborozó magyar hadosztályok értelmes elnevezései." És mégis milyen lelkesedéssel fogadta a szakma!

Lássunk egy példát: „Nemrég alapvetően új szempontú, igen figyelemre méltó kísérlettel jelentkezett Berta Árpád. Megalapozott feltevése szerint Bíborbanszületett Konstantin szövegében nem véletlen a törzsek felsorolásának a sorrendje, hanem az élő szervezet valós felépítését tükrözi. Úgy véli továbbá, hogy a törzsek nevei a törzsi szervezetben elfoglalt helyüket jelöli, s ekképpen fejthetők meg." (Fodor István: *A magyarság születése*. Budapest, 1992, 119. o.) De megemlíthetem – példa gyanánt – Róna-Tas András professzor úr kazár szómagyarázatát is, amelyet először 1830-ban John Malcolm fejtett ki (*Geschichte Persiens*. 82. o.).

Hadd említsek még egy külföldi példát. Pekkanen finn kutató szenzációs felismerése, hogy Publius Ovidius Naso már Tomiban Krisztus táján említi a magyarokat *meter* néven. Ezt azonban Horvát István az 1830. évi *Tudományos gyűjtemény* 5. számának 16. oldalán korábban felismerte, majd részletesen kifejtette Jerney János, idézett művének 107. oldalán.

A kiinduló pontok, a gyökerek tehát a történettudományban is nagyon fontosak, és *ahová konkolyt vetnek, ott búza nem terem!*

Nemzeti krónikáink és ősi hagyományaink szerint a magyarok a hunok, avarok, onogurok rokonai, akik Magna Scythiából származtak.

Egyes vezető történészeink úgy fogalmaznak, „hun-avar álnév alatt" éltünk volna – holott a hun, az avar, sőt a magyar az adott korban csak olyan kifejezés lehetett, mint a „szovjet ember" (?!) a jelenkorban…

Vajon felfedhetjük-e egyáltalán a régmúltat? Vannak-e ehhez eszközeink?

Az iskolázott emberek számára nyilvánvaló, hogy a múlt megismerésének négy fő forrása van:

a) a nyelv;
b) az írott források;
c) a tárgyi források (régészet, embertan, állattan stb.);
d) szellemi örökség, azaz a hagyományok, a vallás, a művészet, a zene, a folklór, a mítoszok, a legendák, a mesék és a tárgyi néprajzi források.

A történettudományban hosszú ideig elfogadott alapelv volt, hogy egy nép történetének vizsgálatakor elsődlegesek a hazai kútfők. A magyar őstörténetben ez kétszáz esztendeje nincs így! Olyannyira nincs, hogy a 18. századi Ludwig Schlözer, a 19. századi Roesler és Dümmler magyar krónikákra vonatkozó lesújtó és megsemmisítő álláspontját viszontláthatjuk például a tízkötetes *Magyarország történet*ében és a háromkötetes *Erdély történet*ében is. Vagy akár, némileg szelídebb formában, a *Korai magyar történeti lexikon*ban (elég felütni, mondjuk, az Anonymus és a hun-magyar rokonság szócikkeknél). Krónikáinkat mindmáig hiteltelenek minősítik…

A nyelv kérdése látszólag sokkal tárgyszerűbb, sokkal egzaktabb, hiszen a magyar nyelv létezik és tanulmányozható. A nyelvrokonság jól megállapítható, ha létezik olyan nyelvi emlékanyag, amellyel összevethető. Csakhogy – rendkívül különös módon – sem a *szkíta*, sem a *hun*, sem az *avar* nyelvből személy-, méltóság-, törzsi és földrajzi neveken kívül semmiféle nyelvemlék nem maradt fenn! Sőt, a *kazárból* sem, hiába böngésszük Golden szójegyzékét. Ezt minden kutató elismeri (Schneider, Pohl, Golden stb.). Mégis „pontos" meghatározásokat olvashatunk: a szkíták iráni nyelvűek voltak, a hunok és az avarok, valamint a kazárok is török nyelvűek lehettek. Ez a *kinyilatkoztató tudomány* újabban már odáig megy, hogy (egy szegedi kiadványban) *Attila kardja, Árpád kardja* főcím alatt „Irániak, szarmaták, alánok, jászok" alcím olvasható. A „bizonyára", a „valószínűleg", a „feltehetően" szavak nemegyszer helyettesítik az argumentumokat, sőt nagyágyúként szerepel a „közmegegyezés van a tudományban arra nézve, hogy" kezdetű „érv" is. És Makkay János kis könyvével kapcsolatban hadd tegyek ismét egy kis kitérőt.

Ezek a kis könyvek igen fontos szerepet játszanak a közvélemény alakításában, s ezt nagyon jól tudjuk. Álljon itt Kállay Ferenc intelme a *Tudománytár* 1835. évi 6. számából: „A história tanulmányozásának haszna ugyan közönségesen el van ismerve, de annak, ki históriai régi tárgyakról ír, vállalatja súlyos és nehéz, mert nemcsak a tárgyak választásában és históriai öszveillesztésükben kell győznie, hanem amellett az előadásra és felöltöztetésre is gondot kell fordítania, hogy olvasások mind kellemetes, mind a lélek tehetségeinek kifejlésére tekintve, épületes is legyen." „Minél fölebb lépünk a históriában, annál homályosabb a látóhatár, szűkebbek a nemzetek eredetéről és elágazásaikról szóló források, utoljára magas felhők közé rejti magát a história, honnan alig törhet valami tiszta sugár által, amely a búvárkodót megörvendeztetné." (Kállay Ferenc. *Tudománytár,* 1835. 6. sz. 30. o. Valamint uo. 1839. 9. sz. 292. o.)

Az utóbbi évek terméséből – László Gyula könyvein kívül – hadd említsem meg a következő munkákat. Erdélyi István: *A magyar honfoglalás előzményei* (1986), Bartha Antal: *A magyar hon-*

alapítás (1987), Fodor István: *A magyarság születése* (1992), Kristó Gyula: *Honfoglaló fejedelmek. Árpád és Kurszán* (1993), Erdélyi István: *Magyar őstörténet* (1993), Makkay János: *A magyarság keltezése* (1993) és *Honfoglaló őseink* (1996), valamint Langó Péter: *Amit elrejt a föld…*(2007). E művek véleményformáló szerepét kétségbe vonni nem lehet (s talán ide számítható az én *Kik vagyunk? Honnan jöttünk?* című könyvecském is). De már nem olyan egysíkú a kép, mint korábban, hiszen 1990 után napvilágot láthattak két vezető kutatót is súlyosan érintő könyvek, így Götz László: *Keleten kél a nap* (1990, majd a teljes mű 1994-ben), Pap Gábor: *Jött éve csodáknak* (1993), Sára Péter: *A magyar nyelv eredetéről másképpen* (1994), Kiss Dénes: *Az Ősegy titka és hatalma* (1994), Szász Béla–Bakay Kornél: *A hunok története* (1994), Bakay Kornél: *Őstörténetünk régészeti forrásai I–III.* (1997–2004) és Bakay Kornél: *Az Árpádok országa* (2000).

Kétségtelen, hogy e műveknek nem egyforma „tűzereje" van az olvasó közönségre nézvést. A tudósok ugyanis régtől három kategória alapján osztályozhatók: tehetség – szorgalom – hatalom. A három a legritkábban fordul elő együtt. Nálunk talán Hóman Bálint és egy ideig – a régészetben – Fettich Nándor neve említhető pozitív példaként. Sokkal gyakoribb, hogy a tehetség a szorgalommal párosul, de hatalom, befolyás nélkül.

Természetesen van szorgalom+hatalom képlet is, sőt mindegyik kategória létezik önállóan. Hogy mire képes a hatalom még manapság is a tudományos életben, legyen szabad megemlítenem, hogy történeti szakfolyóiratok a nekik megküldött Szász Béla–Bakay Kornél: *A hunok története. Attila nagykirály* (Budapest, 1994), a *Sacra Corona Hungariæ* (Kőszeg, 1994) és a *Kik vagyunk? Honnan jöttünk?*, vagy a legújabb, *Somogyvár. Szent Egyed-monostor* (Budapest, 2011) című könyveket – mint recenzálandó munkákat – nem voltak hajlandók elfogadni, hanem visszaküldték a címemre. Sőt! A Nemzetközi Finnugor Kongresszuson nem fogadták el a jelentkezésemet, mivel előadásom címe ez lett volna: *„Hogyan lettünk finnugorok?"* (külön kötetben megjelent 2010-ben).

A történettudomány mindig is a politika szolgálólánya volt, ez ellen hadakozni értelmetlen. Ám tudományos érvnek mégsem volna szabad a politika előírásaira tekinteni. Miért nem szabad például a szavárdokat a szabírokkal azonosítani? A szaváard nem egyenlő a szabírral! „Könnyen belátható, hogy milyen súlyos következményei lehetnek annak, ha a szaváard nevet a szabírból magyarázzuk. Egy ilyen feltevés ugyanis már elégséges ahhoz, hogy alapul szolgáljon bizonyos őstörténeti koncepcióknak" (Berta Árpád. *Élet és Tudomány*, 1989, 772. o.).

A kutatók által képviselt álláspontok természetesen *különbözőek*, s ez rendjén is van, hiszen a *múlt* – teljes valójában – megismerhetetlen. De ezt mondjuk meg becsületesen! Nem kell feltétlen hatalmas vargabetűket leírnunk tudományunk védelmében. Igen jó példa erre a magyar honfoglaláskor régészete. Nem jelentéktelen befolyással (hatalommal) bíró vezető kutatóinknak tizenhat esztendőre volt szükségük annak belátására, hogy a 9–10. századi honfoglaló magyarnak tartott emlékanyag rokon leletei a földrajzi szélesség 60.–50. foka közötti övezetben *nem* találhatók meg! Újra felfedezték Bóna István kétségtelenül helyes és okos tanulmányát (Régészetünk és Kelet-Európa. *MTA II. Osztály Közleményei*, 1979, 28. sz. 39–48. o.), amelyben kimondja: a régészeti leletek nem azonosak az etnikumokkal, a rokon (analóg) leletek nem jelentenek okvetlenül népvándorlást vagy bevándorlást, sőt, az új nép bevándorlása egyáltalán nem biztos, hogy új anyagi kultúrát teremt. Ebből a helyes ítéletből azonban, furcsa csavarral, különös következtetéseket vontak le.

Abból indultak ki „természetesen", hogy az *előmagyarság* Krisztus előtt ezer táján szakadt ki az „ugor" közösségből – vagy amint Makkay János fogalmazott: „az Urál vidékéről elsodorták [!] az ősmagyarokat a törökök" –, s így levonultak a Volga–Káma vidékére (Magna Hungaria), majd innen tovább vándoroltak délnyugat felé. Fontos momentum – e felfogás szerint –, hogy a magyarság *szüntelenül vándorolt!* És mindig valamely népnek a védelme alatt állt, magyarán annak a „szolganépe" volt. Miután azonban – a besenyők által megveretve – őseink menekültáradatként bezúdultak a Kárpát-medencébe, az *európai civilizáció* hatására egészen új anyagi kultúrát hoztak létre, mivelhogy azt kívánták, hogy befogadják őket Európába. Így tehát jórészt itt, a Kárpát-medencében alakult ki a tarsolylemezes, szablyás, veretes öves, csizmaveretes, csüngős, rozettás lószerszámos stb. anyagi kultúra, és így nem csoda, hogy alig van keleti analógia (talán Turjevó Dél-Baskíriában), s alig van magyar temetkezés a Kárpátoktól keletre (talán Krülosz, az Ingul-mente, Przemysl, Szudova Visnya, Nyikoljovka stb.).

Legközelebbi nyelvrokonaink, a vogulok és az osztyákok félezer éven át megőrizték az anyagi és szellemi kultúrájukat változatlan formában, ám mi, magyarok nem. Miért nem? Mert „fejlettebbé" tettek bennünket a törökök – a „finnugorok" azonban megrekedtek a fejlődésben… Az 1990-es években egy tizennégy fős lovas csapat, a honfoglalás 1100 éves évfordulója tiszteletére, végiglovagolta a több ezer kilométeres távot Baskíriától Magyarországig, mégpedig 120 nap, azaz négy hónap alatt. Ez a lovastúra rendkívüli tanulságokkal szolgál számunkra. Megerősíti (vagy legalább is lehetővé teszi) azt a régiek által már halványan megemlített gondolatot, hogy Árpád népe, ha szabad így mondanom, „egy menetben" érkezett meg a Kárpát-medencébe. Tehát nem szakadatlanul vándorolt, évezredeken át! S itt igen fontos az a Konstantin-féle adat, hogy a magyarok a kazárokkal három évig harcoltak együtt. Igen jellemző, hogy a hármat kétszázháromra (!) először Thunmann javította át 1774-ben (*Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*. Lipcse, 1774, 134. o. = kihagyták a másolók a szigma betűt).

Általános nézet, hogy a kétszáz év helyes, de bizonyíték: semmi! Ugyanígy a „levegőben lóg" a kabar-kérdés. Kik voltak a kabarok (kavarok) és milyen nyelvet beszéltek? Mit jelent valójában, hogy megtanították a magyarokat a kazárok nyelvére, de beszélik a magyarok nyelvjárását *(dialektosz)* is? Árpád magyarjai a déli nagy szellemi kultúrkör (Perzsia) tárgyi anyagával, viseletével jelentek meg, és nem itt találták ki tárgyaikat! Ezért is „veszett ki" egy-két nemzedéknyi idő alatt. Helyes lehet tehát Révész László feltevése, ám – meglehet – csak azzal a módosítással, hogy ez a „korai" társaság már 860-as évektől itt élt a Kárpát-medencében.

Ha feltételezzük – s ehhez megvan a jogunk, mert minden más őstörténeti nézet is feltevés, ideértve a finnugor-elméletet is –, hogy a magyarság őshazája a nemzeti hagyomány és krónikáink állítása szerinti Magna Scythia volt, azaz a Kaspi-tótól keletre eső vidék (az ókori Oxus és Jaxartes tája), ahonnan az avarok, a hunok, sőt a szkíták is származhatnak, akkor lehetségesnek tarthatjuk, hogy eleink már a Krisztus utáni 5. században, majd a vár-hunokkal a 6. században eljutottak a Kárpát-medencébe, majd pedig a 7. században arabok nyomására, részben elhagyták ősi földjüket, részben északnyugat felé húzódtak. Így kerülhettek ősmagyarok a Volga-vidékére (Julianus magyarjai), a Kaukázus déli oldalára (szavárd vagy szabír magyarok) és a Volga-torkolat, illetve a Kubán mentére. A magam részéről ide helyezném Etelközt is, és nem a Donyec (esetleg a Don), vagy az Al-Duna vidékére. A 811., illetőleg a 838/39. évi vagy a 860.

évi adatokat pedig úgy értelmezem, mint a 862. évit, a 881. évit, a 884. évit, sőt a 892. évit is – vagyis éppen úgy „kalandoztak", mint 899 után Nyugat-Európában, azaz: katonai vállalkozásokat hajtottak végre. Egy erős magyar sereg megjelent az Al-Duna vidékén is, ezért említik az arab utazók a Dunát, meg azért, mert Árpád népe később oda vonult.

Szükségtelennek gondolom, hogy képeket mutassak be fegyverekről, ékszerekről, egyéb tárgyakról, hiszen éppen arról van szó, hogy a tárgyak önmagukban egyszerűen csak kor- és divatjelzők, azaz időhatározók (szerencsés esetben) és nem etnikum-jelzők! S ez áll a hunokra, az avarokra, a bolgárokra és a magyarokra is. Amikor Jankovich Miklós 1834-ben meghatározta a honfoglaló magyar anyagot, amikor Pulszky Ferenc 1874-ben körülírta az avar emlékeket, amikor Hampel József, majd Fettich Nándor nyilatkozott az úgynevezett griffes-indásokról, amikor 1926-ban Alföldi András meghatározta a hun-kori emlékanyagot, mindannyian az érmékből indultak ki, helyesen. A honfoglaló sírok közül 108-ban voltak érmék, s ezek közül 70 darab dirhem, ám csak 900-tól 924-ig terjedő időszakaszból. Miért? Azt mondják, arab kereskedők jöttek-mentek. Korábban miért nem? Hiszen 650 tájtól az övék volt Közép-Ázsia nagy része. Arab dirhemek miért nincsenek avar sírokban? S miért nincsenek bizánci érmék úgynevezett későavar sírokban? A kazárok az arab ezüst dirhemet használták (Sztárij Oszkol, Csernyigóv, Pogrebnoje, Krivjanszkája stb.). Lehetséges, hogy a Kárpát-medencébe költözés utóvédjei hozták magukkal az arab pénzeket „otthonról", az ősi földről? S ez szakadt meg végleg Kazária bukása után?

Az ókorban a divat azonban sokkal többet jelentett, mint amit manapság értünk alatta. Nem arról van tehát szó, hogy akárki, akármit, akármikor magára ölthetett, hanem egy nagyon pontosan meghatározott szellemiség alapján lehetett megcsinálni, megcsináltatni vagy beszerezni bizonyos kellékeket, fegyvereket, tárgyakat, ékszereket. Az azonban, ahonnan, és amit beszereztek, alapvetően jellemző és fontos. És éppen az a régészet feladata és célja, hogy megrajzolja ezt a szellemi hátteret. De ezt ne primitív módon tegye! Ne egy agyagedény „rácsmintája",

vagy egy sárga edénydarab legyen a „kor divatjának sikolya" (ahogyan Ricz Péternél olvashatni), és ne határozzunk kort „nagy valószínűséggel", semmiségek alapján és egymásra gazdagon hivatkozva, hanem – ha lehetséges – hívja segítségül a régészet a két fő forrást, a nyelvészetet és az írott forrásokat, valamint a történeti hagyományt, mert a régészet önlábán nem képes

megállni, ha tetszik nekünk ez, ha nem! Akkor sem, ha a természettudományok egyre nagyobb mértékben sietnek a segítségünkre. (Ez a megállapítás természetesen az ókori Kelet és az antik világ kultúráira így nem érvényes, mert ott nagyszámú írott emlék van.)

A hamis kiindulópont az egyik legnagyobb buktatónk. Például: „mint tudjuk, a szkíták iráni nyelvű és kultúrájú népek, s mivel a szarmaták is a szkíta nyelvet beszélték, ők is irániak", holott ezt éppen nem igazolja semmi komoly történeti adat. Minden „alapkönyvben" olvashatjuk, az avarok török (esetleg mongol) nyelvű népek voltak, holott ezt – a rovásírás-megfejtési kísérleteket is figyelembe véve – eddig senki sem igazolta! Ha kezünkbe vesszük az egyik legújabb összefoglalást, Walter Pohl *Die Awaren* (1988) című könyvét, abból is csak azt tanulhatjuk, hogy a megmaradt tucatnyi avar személy- és méltóságnév alapján nem lehet dönteni. Az avar birodalom nyelveiről csak a Szent Demeter csodáiban történik említés, hogy tudniillik a latint, a szlávot és a bolgárt (a hunt) használták. Priszkosz is ugyanezt mondja Attila udvaráról: a latint, a gótot és a hunt beszélték. De milyen volt a hun nyelv? Ez itt a nagy kérdés! Mert az is több mint valószínű, hogy a „bolgár" nem keveréket jelent, hanem a *volga (Itil)* szóból ered, és a bolgár–török valójában: hun. S itt érkezünk vissza az úgynevezett „kettős honfoglalás" kérdéskörére. Miért jöttek a Kárpát-medencébe a népek évezredek óta? Volt valami különleges mitikus ereje ennek a földnek? Minden forrásunk azt sejteti: igenis volt!

A másik alapkérdés: az itt megtelepült népeknek (szkíta, szarmata, hun, onogur, avar, besenyő, jász, magyar) döntően miért csak magyar helynévi emléke van (a kisebb számú szláv, latin és német neveket sem feledve)? Tálos Géza egyáltalán nem túlzott, amikor László Gyula nagysikerű sejtéséről beszélt (1989), mert valóban hatalmas kincsesbánya az az óriási névtömeg, amellyel alig tudunk mit kezdeni, hacsak nem tesszük fel, hogy a Györök, az Iklód, az Acsád, a Babót, a Baján, a Bozsok, a Beje, a Gencs stb. nem egy döntően magyarul beszélő néptömeg hagyatéka, igen erős török hatással, amely nem az Árpád-korban, hanem sokkal-sokkal korábban keletkezett. Újabban ismét felmerült Vámbéry Ármin ötlete, hogy Árpád népe nem magyar nyelvű, hanem török volt, amely kisszámú (70 ezer) nép később – éppen úgy, amiként a bolgárok elszlávosodtak – elmagyarosodott. Nem tudhatjuk, így volt-e vagy sem, de a 9–12. századi korai hely- és személynév anyagunk – úgymond – törökös jellege önmagában ezt semmiképpen sem bizonyítja, hiába erőlködnek egyes szerzők (például Makkay János). A török és a magyar nyelv egymás mellett élését én például már a hun-kortól feltételezem, és munkahipotézisem is az, hogy a belső-ázsiai eredetű, mongolid jellegű avarok törökül, a vár-hunok pedig döntően magyarul beszéltek. Így tehát magyar nyelvű népesség kárpát-medencei jelenlétével legalább a Krisztus születése utáni 5. századtól számolok.

Tudom jól, hogy az ezerszer kigúnyolt Horvát István igazat szólt, amikor ezt írta: „Holmi mende-mondák a Tudomány Országában semmit sem nyomnak. Hiteles tanúk és hiteles emberi tekintetek tészik a történeti tudomány alapkövét, nem az önkény vagy banyás állítgatások." (Horvát István. *Tudományos gyűjtemény*, 1829. 9. sz. 33. o.) Mégsem lehet vitás, hogy feltevéseink tökéletes vagy vitathatatlan bizonyítására egyszerűen nincs esélyünk! Régen sem volt és a jövőben sem lesz. Mégis: mit tehet a *régészet* a magyar őstörténetért?

Mindenekelőtt természetesen azt, hogy lankadatlanul folytatja a pontos és hiteles ásatásokat, és gyűjti a megfigyeléseket. Nem hagyja félbe-szerbe a szkíta, szarmata, hun, avar és magyar temetőket. Sok megyében például a szó

szoros értelmében életbevágó kérdés az 5–11. századi temetők maradéktalan és teljes feltárása, s e helyett mi történik? Néhány tucat hun- vagy avar-kori sír kiásása után, sokszor abbamarad a kutatás, s évek óta nincs folytatás! Nagy kivétel Zamárdi, ahol közel két és félezer avar sír feltárása után szakadt csak meg a feltárás.

Ugyanakkor azonban a régészet ne korlátozza már eleve önmagát, ne kössük gúzsba önmagunk önmagunkat. Ezt nem egyszer megtettük már. Gondoljunk például arra, hogyan rekesztettük ki őstörténetünk anyagi kultúrájából annakidején az úgynevezett köznépi temetőket. Vagy hogyan módosítgatják az úgynevezett griffes-indás emlékanyag etnikai és időrendi értelmezését. Az a tudós, aki ötven évvel ezelőtt a griffes-indás „kései" avarokkal kiraboltatta a lemezes „korai" avarok sok ezer sírját, később „békés együttélésről" és töretlen „átfejlődésről" beszélt. Volt, aki a griffes-indás temetőket a 9–10. századra keltezte, és volt olyan, aki a 6–9. századra helyezte. Az ilyen nézetek képviselőit – egyébként helyesen – nem bélyegezik meg, nem gúnyolják ki, nem közösítik ki. Ám ha valaki, akárcsak céloz is arra, hogy a ma viszonylag kis létszámú magyarság hajdan jelentős nép kellett legyen, és nyelvünk sem alakulhatott ki szűk másfélezer évvel ezelőtt, s kivált nem Szibériában és a Káma-vidékén, valamint elutasítja például a törökök által elsodort *szolgamagyarság* őstörténeti vízióját, nyomban lehorvátistvánozzák, nacionalista ábrándkergetőnek kiáltják ki és leprásként kiközösítik. S a kirekesztés leggyilkosabb fegyvere manapság az elhallgatás, az elnémítás, amikor a más nézeteket vallókról egyszerűen senki sem vesz tudomást! A franciának szabad azt mondania: *J'ai l'honneur d'être Français!* – nekünk még egymás között is illetlenség kiejteni: büszke vagyok a magyarságomra. Pedig Horvát István sem akart mást, mint a többi nemzetek: „Más Nemzetek nagy gonddal tanulják régi viszontagságaikat. Ébredjünk fel már egyszer mi is, és nemzeti életünket örökösítsük nemzeti történeteinkben!" (*Tudományos gyűjtemény*, 1829. 11. sz. 78. o.).

Célszerű és nagyon hasznos volna tehát, ha a szkíta, szarmata, hun, bolgár, kazár, alán, besenyő, avar, jász és magyar etnikai meghatározásokat nem kezelnék olyan *mereven*, mint eddig, és az időmeghatározásokkal sem dobálóznánk oly' játékos könnyedséggel. Ugyanakkor viszont *tudatosan és felkészülten* fordulnánk a Krisztus utáni századoktól (sőt a korábbi időktől is) az 50. szélességi foktól délre, mind Közép- és Belső-Ázsiát, mind a Kaukázust illetően, amikor *szellemi örökségünk* értelmét és eredetét kívánjuk vizsgálni.

Lenéző mosolygás nélkül olvassuk végig Kőrösi Csoma Sándor szellemi végrendeletét: „Kedves Hazámfiai! Nemzetünk eredetének, és régebbi történeteinek felkeresése és kifejtése végett indultam vólt ki Hazámból (…) s indulok a mi Elejink legrégibb Hazájába, nagy és kis Bukáriába [Buchara], de ha én, Isten őrizzen, olyan szerencsés nem lehetnék, hogy ezen utamat végrehajtsam, imé ezennel meghagyom, hogy az, aki ezen Tzélban én utánam megindul, Konstantinápolyban a török nyelvet megtanulván (…) egyenesen az említett országokba menjen s onnan kezdje további vizsgálódását. Ugyanis én az eddig valókból tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a Mi Elejink ezen vidékről szállottak le, mint cultus nemzetek, a Krisztus előtt több századokkal, és minekutánna a mai Persián, Szírián által mentek volna, onnan visszatérvén, Syrián, Assyrián, Arménián, Georgián és Russián Európába kénteleníttettek menni az ásiai sok revolutiók miatt." (Kőrösi Csoma Sándor levele Teheránból, 1821. március 1-jén. Thaisz Redactor. *Tudományos gyűjtemény*, 1825. 1. sz. 9–10. o.)

Példa gyanánt talán elégséges a nevezetes honalapítás-kori szemfedők kérdésére hivatkoznom, amelyekről egyértelműen kiderült, hogy

déli eredetűek és nem szibériai hozadékok. Utalnék továbbá a magyarok vallásával kapcsolatos újabb nézetekre, mert egyre határozottabb formát ölt a sámánizmus revíziója. Őseink soha sem voltak sámánhitűek! (A sámánizmus nem vallás.) Reményt keltő lépés e tekintetben Mesterházy Károly megállapítása őseink Egyisten-hitéről. De hol vagyunk még a magyar *szellemi kincstár* töméntelen titkának megfejtésétől? Megoldatlan a kereszténység kérdésköre, válasz nélküli az úgynevezett avar-kori fülkesírok problémája. Magam például úgy vélem, hogy Dentumogeria elhagyására, majd a Kárpát-medencei honfoglalásra, honalapításra *döntően* azért került sor, mert az ősi hitet és szellemiséget (amely az univerzizmusból és a zaratusztrizmusból kinőtt, nem judeo-kereszténység is lehet!) a rendkívül agresszív arab hódítók és a kazáriai zsidó hitű vezető réteg tagjai súlyosan veszélyeztették. S azt se feledjük, mint ősi igazságot: ha egy nép más vallást vesz fel, mint a rokonai, vagyis elhagyja az ősi hitet, saját rokona válhatik *a legnagyobb ellenségévé!* Gondoljunk a besenyőkre és a kunokra.

Mindemellett, ha a magyar őstörténet kutatásában komoly változást szeretnénk látni, akkor legelőször is össze kell gyűjteni és kétnyelvű, *válogatás és átértelmezés nélküli* teljes forrásszövegeket s a kritikai kiadásukat kell előkészíteni. Mégpedig valamennyi írott forrását. Ám azt jól tudták a régiek is, hogy ez *hatalmas* vállalkozás lenne, s ehhez külön *intézet* kellene. Kállay Ferenc így írt erről: „Hazánkban kell hát előbb olyan intézetnek felállani, melly a keleti nyelvek tanulását velünk nem csak megkedveltesse, hanem a szükséges kútfők használását is megkönnyebbítse, hol mind azon segédeszközök egybe halmozva legyenek, mellyek nélkül a nyelv és történetvizsgáló el nem lehet […]. Míg ilyen intézet nem létesül, melly központosítaná a segéd kútfőket, valami fontos felfedezéseket ne is reméljünk a régi történetekben […].” (Kállay Ferenc: A keleti nyelvek magyar őstörténeti fontossága. *Tudománytár,* 1839. 12. sz. 349–350. o.)

Vannak már kezdeti sikereink. Megjelent a keleti források legfontosabbjának nevezhető kínai írott források néhány kötete (*Hunok és kínaiak*. 2006, *Az ázsiai hunok a kínai forrásokban*. 2007), s előkészületben van a *Türkök és kínaiak* című nagy forrásgyűjtemény is.

„a múlt megismerésének négy fő forrása van:

a) a nyelv;
b) az írott források;
c) a tárgyi források (régészet, embertan, állattan stb.);
d) szellemi örökség, azaz a hagyományok, a vallás, a művészet, a zene, a folklór, a mítoszok, a legendák, a mesék és a tárgyi néprajzi források.”